

Prof. dr Nataša Mrvić-Petrović
Redovni profesor Pravnog fakulteta
Univerziteta Union u Beogradu

UDK: 343.26
Originalni naučni rad

VARIJANTE ZATVORSKOG TRETMANA KAO ALTERNATIVNE KRIVIČNE SANKCIJE I MERE

U radu se analiziraju uporedna rešenja u anglo-saksonskom i evropsko-kontinentalnom pravnom sistemu u vezi sa izvršenjem kazne zatvora preko vikenda, u režimu poludnevnog zatvaranja. Ove varijante zatvorskog tretmana regulišu se kao nove, tzv. podeljene sankcije, posebni načini izvršenja kazne zatvora, podesni za kratkotrajne kazne zatvora ili se primenjuju u okviru uslovnog otpusta, radi dodatne kontrole ponašanja osuđenih lica i sprovođenja tretmana. Prednost ovih mera je u tome što predstavljaju pogodnost za osuđena lica koja zadržavaju radno mesto ili mogu nesmetano nastaviti školovanje. Nedostaci su vezani za teškoće u organizovanju izvršenja i malu motivisanost osuđenih lica da se uključe u radne aktivnosti koje se za njih organizuju tokom uslovnog otpusta. Ipak, varijante zatvorskog tretmana mogu biti inspirativne za Republiku Srbiju koja se ima brojnu zatvorsku populaciju.

Ključne reči: vikend zatvor, poludnevni zatvor, alternativne krivične sankcije, kuće na pola puta.

UVOD

Na svetskom nivou se iz godine u godinu konstatuje stalno uvećanje brojnosti tzv. zatvorske populacije (lica lišenih slobode po osnovu osuda za krivično delo ili prekršaj i lica prema kojima se izvršava mera bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi)¹.

---

¹ Prema podacima iz maja 1911. godine iz najnovije Svetske liste zatvorske populacije tokom te godine 10,1 milion ljudi se nalazilo u zatvorima, dok stopa zatvaranja u čak 54% zemalja i teritorija premašuje 150 na 100 000 stanovnika (R. Walmsley, World Prison Population List, ninth edition, may 2011, dostupno na adresi: www.idcr.org.uk/wp-content/uploads/2010/09/WPPL-9-22.pdf, str. 1).

Potrebe obezbeđenja zadovoljavajućeg zatvorskog smeštaja za sve veći broj lica izazivaju povećanje budžetskih izdvajanja za izvršenje kazni zatvora. Istovremeno, prenaseljenost u zatvorskim ustanovama uvećava rizike od pojava nemira, nereda, zatvorskih pobuna, prenosa zaraznih bolesti i pojava samoubistava. To, posredno, opet vodi novim troškovima (za dovoljan broj osoblja u zatvorima, adekvatnu elektronsku i tehničku opremu radi povećanja bezbednosti u zatvoru ili za zdravstvenu zaštitu osuđenih lica). Sa druge strane, u skladu sa proklamovanom zaštitom ljudskih prava i osnovnih sloboda, posebno telo Saveta Evrope - Komitet za prevenciju torture nadzire uslove u zatvorima širom Evrope i upozorava države na propuste u vezi sa stanjima u zatvorskim i drugim ustanovama u kojima su smeštena lica lišena slobode. Ovi propusti, koji predstavljaju postupke suprotne Evropskim minimalnim zatvorskim pravilima i Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, mogu voditi direktnoj odgovornosti nacionalne države pred Evropskim sudom za ljudska prava zbog kršenja prava lica lišenih slobode koja se nalaze pod državnim staranjem.

U nastojanju da se smanji opterećenje zatvorskih ustanova, izbegnu rizici od kršenja ljudskih prava i prevaziđu nedostaci skopčani sa izvršenjem kazne zatvora poslednjih godina se u evropskim zakonodavstvima i praksi ponovo poseže za sve češćom primenom modifikacija zatvorskog tretmana uvođenjem tzv. polusloboda, podnevnog ili «vikend» zatvaranja (*semiliberty, semidetention, semicustody*), i praksi smeštaja osuđenih na uslovnom otpustu u «tranzicione hostele» ili «kuće na pola puta» (*half-way houses*, u Engleskoj: *bail hostel*).

Evropska tradicija sistema izvršenja kazni zatvora, zasnovana na progresivnom irskom sistemu prihvata podelu zatvorskih ustanova po sistemu obezbeđenja na: zatvorene, poluotvorene i otvorene. I ranije je, upravo u otvorenim ustanovama, bilo moguće osuđeno lice uputiti na rad izvan zatvorske ustanove ili mu omogućiti periodičan boravak (uobičajeno preko vikenda) izvan zatvora. Međutim, novije tendencije, koje danas dolaze do izražaja u pojedinim evropskim zakonodavstvima i sistemima izvršenja menjaju ova tradicionalna rešenja. Promene se kreću u dva pravca. Jedan pravac (i za teoretičare interesantniji) jeste pojava novih tzv. „podeljenih“ zatvorskih sankcija (*split sentences, partial sursis*) koje kombinuju zatvaranje i slobodu i predstavljaju svojevrsnu alternativu kazni zatvora. Drugi pravac se nadovezuje na izmene režima izvršenja kazne zatvora tako što se sada delimično zatvaranja može primenjivati i u sklopu izvršenja kazne zatvora u tzv. zatvorenim zatvorskim ustanovama ili u kombinaciji sa probacijom (naročito ako se osuđeni pušta na uslovni otpust).

Kako se i u Srbiji uočava stalni porast zatvorske populacije i stope zatvaranja², na koji se, umesto promenama kaznene politike nastoji odgovoriti izgradnjom novih zatvorskih ustanova i omogućavanjem izvršenja kazne zatvora u kućnim uslovima (uz elektronski nadzor), bilo bi zanimljivo stručnoj javnosti preneti strana iskustva u pogledu različitih varijanti poludnevnog ili vikend zatvaranja, koje bi mogle biti ekonomski povoljnije rešenje za državu, kojim bi se istovremeno u većoj meri mogli postići željeni kriminalnopolitički ciljevi. Zato je, odmah na početku rada, potrebno da se upoznamo sa razlozima koji su bili odlučujući za uvođenje poludnevnog zatvaranja.

Praktični ciljevi uvođenja poludnevnog zatvaranja

Prvi praktični cilj uvođenja poludnevnog zatvaranja jeste smanjenje izrečenih kratkotrajnih kazni zatvora. U formalnom smislu pod kratkotrajnim kaznama zatvora smatraju se kazne u rasponu od sedam dana do šest meseci. U funkcionalnom (ili materijalnom) smislu, dužina same kazne nije odlučujući kriterijum, te bi se kratkotrajnim kaznama mogle pribrojati i kazne trajanja devet ili dvanaest meseci, jer je to svaka kazna za vreme čijeg trajanja nije moguće primeniti redovne mere vaspitnog uticaja na osuđenika³. To znači da ovakva kazna ne može postići svoju svrhu.

Nepovoljni efekti kazne lišenja slobode najviše dolaze do izražaja kod kratkotrajne kazne zatvora. Smatra se da ova kazna izaziva štetne posledice po psihičko i fizičko zdravlje osuđenog lica, njegov porodični i socijalni status, kao i po društveno okruženje, a da nije delotvorna u meri koja bi opravdala njenu primenu. Zbog toga su i u predratnoj jugoslovenskoj pravnoj literaturi iznošena shvatanja da kratkotrajne kazne zatvora imaju «organske» mane koje se ne mogu lako ispraviti, kao i da se najveći nedostaci tiču načina njihovog izvršenja, a ne njihove prirode⁴.

I zaista, najvažniji nedostaci kratkotrajne kazne zatvora pre svega dolaze do izražaja u oblasti specijalne prevencije. Zbog kratkog perioda izvršenja, ove kazne nisu podobne za sprovođenje prevaspitnog tretmana. Kratak period onemogućava da se potpunije upozna ličnost osuđenika i da

---

² Prema podacima iz Svetske liste zatvorske populacije Srbija je tokom 2011 godine imala 12 000 lica lišenih slobode, a stopa zatvaranja je iznosila 164 lica na 100 000 stanovnika. Po stopi zatvorenih Srbija se nalazi na neslavnom drugom mestu iza Crne Gore (stopa zatvaranja od 227) u poređenju sa osamostaljenim republikama nekadašnje SFRJ, u kojima stopa zatvaranja varira od 60 do 114 (R. Walmsley, op. cit., str. 5).

³ N. Mrvić.-Petrović, Kriza zatvora, Beograd, 2007. god., str. 99-100.

⁴ J. Šilović, S. Frank, Kazneno pravo, I opći dio, Zagreb, 1929. god., str. 174, T. Živanović, Osnovi krivičnog prava Kraljevine Jugoslavije, opšti deo, knj. II, Beograd, 1937. god., str. 334-337.

mu se odredi adekvatan prevaspitni tretman. Tako kratko trajanje svodi ovu kaznu na pasivnu izolaciju osuđenika iz društva i njegov smeštaj «iza rešetaka». U tom periodu dok se kazna izvršava on obično ništa ne radi, niti se može preduzeti bilo kakva stručna obuka. U takvim uslovima on je najviše upućen na druženje sa ostalim osuđenima, čime rastu rizici od «kriminalne infekcije», a zatvori postaju «škole kriminalaca». Jedini pozitivni efekat jeste u onemogućavanju zatvorskom izolacijom: držanjem osuđenog u zatvoru tokom određenog vremena društvo štiti od kriminaliteta⁵.

Sa druge strane, razlog što su osuđenici dospeli na izdržavanje kratkotrajnog zatvora jeste težina učinjenog krivičnog dela, koje po pravilu spada u oblast «bagatelne» delinkvencije. Ova krivična dela su manje opasna po društvo u odnosu na druga. Kada se uporedi društvena opasnost onog što su učinili i samog osuđenika u odnosu na nepovoljne efekte kratkotrajnog zatvora, mora se uočiti da bi prema njima bilo humanije i delotvornije primeniti neke drugačije, manje represivne mere. Prvi korak u tom pravcu bilo je menjanje zatvorskog tretmana, korišćenjem različitih mogućnosti za delimičan boravak u zatvoru (uvođenjem tzv. «vikend» zatvaranja, poludnevnog zatvaranja).

Drugi razlog uvođenja prakse poludnevnog zatvaranja vezane su za nastojanja da se obezbedi delotvoran nadzor nad ponašanjem osuđenog lica koje se nalazi na slobodi (po osnovu uslovne osude, uobičajeno probacije ili tokom uslovnog otpusta). Poklapa se sa savremenim nastojanjima, koja dobijaju „krila“ zahvaljujući razvoju novih tehnologija, da društvena zajednica treba da kontroliše ponašanje rizičnih pojedinaca. Najopasniji pojedinci po društvo su svakako (bivša) osuđena lica, pa zato njihov boravak na slobodi mora biti kontrolisan, ne samo tokom vremena proveravanja ili preostalog dela kazne, nego često i doživotno, ako se radi o onima koji su učinili seksualno nasilje (a posebno nad decom). Pri tome se, uzgredno, različitim merama može uticati na osuđeno lice da promeni svoje vrednosne stavove, navike, životni stil i ponašanje u uskladi sa očekivanjima zajednice u koju nastoji da se uključi po izlasku iz zatvora. Takve ideje nadahnjuju izvršenje uslovnog kažnjavanja tipa anglo-američke probacije ili primenu uslovnog otpusta tokom kog se osuđenom nameće izvršenje određenih obaveza, praćenje uspeha uslovnog pomilovanja i slično.

Uobičajeno se u takvim slučajevima kombinuju odlike režima tzv. otvorenih ili poluotvorenih zatvorskih ustanova u uslovima zatvorenog zatvorskog režima ili sa probacijom. Na taj način se postiže kontrolisani

---

⁵ A. de Frisching, The Objectives of the Penal System Security and Rehabilitation the Prison in the World and the World of the Prison, in: Prigione in Africa, Roma, 1985. god., str. 24.

prelazak osuđenog lica iz zatvora na slobodu i njegovo stepenovano prilagođavanje uslovima života u slobodi. Za razliku od poludnevnog i vikend zatvaranja, ovakve mere su primenjive i u slučajevima dugotrajnih zatvorskih osuda, u svim slučajevima ranijeg uslovnog otpusta posle dela izvršene kazne. Slično tome, postoje i različite kombinacije zatvora i tretmana na slobodi koje omogućavaju usklađeno delovanje na osuđeno lice: «šokom» zatvaranja i pogodnostima tretmana na slobodi. Posebni oblik mera koje smo nazvali alternativnim, iako se i njima postiže deprivacija slobode osuđenog lica jesu sankcije poput kućnog pritvora ili boravka u prevaspitnim kampovima. Ono što ove sankcije ili načine izvršenja kazne zatvora čini alternativnim, jeste što su deprivacije vezane za ograničenje slobode kretanja ipak manje nego da se ta osoba nalazi u zatvoru.

Polu-sloboda, vikend i fragmentarni zatvor

Poludnevno zatvaranje znači boravak u zatvoru tokom određenog broja sati (obično noću), dok se tokom dana osuđeno lice slobodno kreće van zatvorske ustanove i obavlja profesionalne i druge aktivnosti. Slično poluzatvoru postoji i tzv. polu-sloboda (*semi-liberte*). Iako obe varijante zatvaranja podrazumevaju normalno obavljanje radnih aktivnosti osuđenog lica tokom delimičnog dnevnog boravka na slobodi, radi pripreme za socijalnu reintegraciju, postoje i izvesne razlike u poluzatvoru i poluslobodi. Razlike su ne samo u trajanju izrečene mere, nego i pogledu različito regulisane nadležnosti pri vršenju nadzora nad izvršavanjem, koja može biti poverena sudskoj ili izvršnoj vlasti.

"Vikend" zatvor podrazumeva izdržavanje kazne zatvora krajem nedelje (tokom slobodnih dana), dok se tokom radnih dana u nedelji osuđeno lice nalazi na slobodi. Izvršenje se uobičajeno sprovodi kroz ćelijski sistem, pri čemu osuđeno lice nema obavezu rada, niti se tokom boravka u zatvoru sprovodi tretman ili nadzor⁶. Ovakav način izvršavanja kazne zatvora naročito se pokazuje korisnim prema posebnim učiniocima krivičnih dela, naročito prema primarnim delinkventima koji su dobro socijalno prilagođeni, kao i prema učiniocima saobraćajnih delikata u alkoholisanom stanju.

Osim «vikend» zatvora mogu postojati i drugi oblici fragmentarnog izvršenja kazne zatvora: intervalno, tokom nekoliko radnih dana u nedelji uz periode uslovnog boravka na slobodi.

Poludnevno i vikend zatvaranje najpre je primenjeno u okviru fleksibilnog sistema sankcija koje kombinuju zatvor i pojačani nadzor u Sjedinjenim Američkim Državama. Osim u Sjedinjenim Američkim

---

⁶ D. Lazarević, *Kratkotrajne kazne zatvora*, Beograd, 1974. god., str. 125.

Državama, poludnevno zatvaranje prihvaćeno je i u Australiji i Novom Zelandu, još od 1986. godine. U američkim programima za primenu mera u okrilju društvene zajednice već decenijama deluju tzv. centri za ranije i radno otpuštanje, kuće na pola puta, centri za restituciju. Osuđenici žive u ovim centrima, u obavezi su da učestvuju u odgovarajućem tretmanu, koji može značiti odvikavanje od alkohola ili droga. Ali oni nastavljaju da obavljaju svoj posao, da se školuju, ili im se pomaže da se zaposle ukoliko su nezaposleni. Zaposleni obično sami finansiraju ishranu ili u tom smislu dobijaju podršku porodice, dok u nekim programima plaćaju smeštaj ili daju materijalni doprinos za preduzeti tretman⁷.

Prema zahtevima američke kriminalne politike trebalo je da ove varijante zatvorskog tretmana zamene kaznu zatvora, ali i da omoguće postupni «prelaz» od izvršenja kazne zatvora ka neformalnom uticaju okoline na učinioca krivična dela. Međutim, ranija istraživačka provera prakse primene poludnevnog zatvaranja pokazala je da se nerado koriste mogućnosti ovog postupka, te se umesto da zameni socijalne mere u procesu socijalne kontrole, on praktično «umeće» u formalni sistem kažnjavanja⁸. Ne možemo odoleti a da ne istaknemo da novija iskustva upravo pokazuju tačnost ovih zapažanja i na primeru evropskih država.

I zakonodavstva latino-američkih zemalja poznaju ovakvu meru. Vikend zatvor predviđen je u Kostarici i Meksiku. Učinilac je u obavezi da provede vikend u odgovarajućoj ustanovi za izvršenje kazne zatvora. Vikend zatvaranje onemogućuje gubitak posla, kidanje porodičnih veza, stigmatizaciju, stres zbog boravka u zatvoru i bolest time izazvanu i slično. Slične mere predviđene su u Meksiku i Brazilu kao aternative zatvoru. U Meksiku se poluzatvaranje na osnovu čl. 27 Krivičnog zakona primejuje na osnovu sudske odluke, izuzetno u pretkrivičnom postupku. U Brazilu na osnovu čl. 48 Krivičnog zakona određuje se sudskom odlukom kojom se precizira mesto, trajanje zatvaranja i aktivnosti osuđenog lica⁹.

U većini evropskih zakonodavstava takođe se predviđa primena poludnevnog i vikend zatvaranja. Najveću tradiciju primena vikend zatvaranja ili smeštaja u kuće na pola puta ima u skandinavskim zemljama i u Velikoj Britaniji.

---

⁷ A.K. Schmidt, An Overview of Intermediate Sanctions in the United States, u: U. Zvekić (ed.), *Alternatives to Imprisonment in Comparative perspective*, Chicago, 1994., str. 356.

⁸ J. Bonta, L.L. Motiuk, The Diversion in Icarcerated Offenders to Correctional Halfway Houses, *Journal of Research in Crime of Delinquency*, 1987. god., br. 4, str. 302-323.

⁹ E. Carranza, N.J. Liverpool, L. Rodrrigez-Manzanera, *Alternatives to Imprisonment in Latin America*, str. 411, u: U. Zvekić (ed.), op. cit..

Poludnevno zatvaranje, kakvo poznaje, na primer, britansko pravo, podrazumeva upućivanje učinioca krivičnog dela na tretman u zatvorske institucije na određeni broj časova u toku dana, obično do deset časova u toku nedelju dana uz obavezu učestovovanja u odgovarajućoj obuci. Uz ovu meru mogu se, kao dopunske, izreći zabrana nošenja oružja, zabrana upravljanja vozilom, ili se osuđenom može oduzeti putna isprava. Jedan dan izvršenja ove mere odgovara jednom danu kazne lišenja slobode¹⁰. Uobičajeno su bile primenjivane prema muškarcima starim između 21 i 30 godine starosti, povratnicima suđenim za provalne i obične krađe (u 7% slučajeva)¹¹. Od 2004. godine britanska vlada je počela da primenjuje naročiti program vikend zatvora i fragmentarnog zatvora u odnosu na učinioce težih krivičnih dela (sa elementima nasilja, protiv imovine, protiv javnog reda). To više nisu modifikacije zatvorskog režima nego nove vrste osuda (*custody plus, intermittent custody*) pa su predviđene *Criminal Justice Act*-om br. 3283 iz 2003. godine. Prva mera se primenjuje na osnovu čl. 181 CJA prema onima koji su osuđeni na najmanje dvanaest meseci zatvora, tako što se ta kazna deli na kraće periode zatvaranja koje osuđeni treba da provede u zatvoru (može vikendom ili preko nedelje), dok period u međuvremenu može da provodi na slobodi uz prihvatanje različitih obaveza (na primer, doškoloavanje, stručnog osposobljavanja, lečenja od bolesti zavisnosti, izvršenja rada u javnom interesu i slično). Osuđenik potpisuje odgovarajući pismeni sporazum sa zatvorskom upravom, u kome su precizirane njegove obaveze i posledice u slučaju da ih prekrši, što treba da pospeši njegovu motivaciju da se vlada u skladu sa prihvaćenim obavezama.

Drugi program (*intermittent custody*) je varijanta prethodnog i primenjuje se eksperimentalno od 26. januara 2004. godine u jednom zatvoru za muškarce (Kirkhahn) i jednom za žene (Morton Hall) prema naročitoj kategoriji učinilaca koji su učinili teža krivična dela pa su kažnjeni zatvorom između 14 i 51 nedelje zatvora, ali ali nisu ocenjeni kao rizični po društvo. Kazna se izvršava tako da između 14 i 90 dana zatvora mogu biti zamenjeni zatvaranjem tokom vikenda ili po nekoliko dana preko radne nedelje (od ponedeljka do četvrtka ili od utorka do petka). Pri tome svaki jedan vikend zamenjuje tri dana zatvaranja, a jedan boravak preko radne nedelje četiri dana zatvaranja. Ostalih dana oni su slobodni, ali su obavezni da se javljaju nadležnim organima i da izvršavaju obaveze koje su im naložene sudskom odlukom.

Program se primenjuje najčešće u odnosu na izvršioce prevara i falsifikovanja. U eksperimentalni program uključen je bio 51 sud sa područja

---

¹⁰ N. Mrvić-Petrović, Đ. Đorđević, Moć i nemoć kazne, Beograd, 1998., str. 59.

¹¹ R. Vass, A. Weston, Probation Day Centres as an Alternative to Custody, *The British Journal of Criminology*, 1990, 30(2), str. 194-195.

Engleske i Velsa. Eksperimentalni program obuhvata 447 učinilaca, od čega su 124 žene. Smeštaj je obezbeđen u posebnim jedinicama, sa znatno boljim uslovima u odnosu na druge ustanove. Za vreme dok su na slobodi, ovi učinioci su obavezno pod zaštitnim nadzorom (u okviru probacije) i moraju ispunjavati dopunske obaveze. Uprkos suprotnim očekivanjima, bilo je svega 10% slučajeva da su prekršene obaveze u vezi sa vikend zatvaranjem. Iako su ispitanici bili zadovoljni novim uslovima u kojima izvršavaju kaznu zatvora, sa organizacione strane je ukazano na teškoće primenjivanja ovih vrsta vikend zatvaranja. Najpre, mera je primenjiva samo u odnosu na manji broj specifičnih kategorija učinilaca krivičnih dela, tako da se time ne rešava generalno problem smanjenja zatvorske populacije. Drugo, teško je obezbediti adekvatan i slobodni smeštaj, a povremeni dolazak osuđenika u zatvorsku ustanovu komplikuje rad straže i osoblja. Takođe, postoje velike teškoće da se ovi osuđenici prostorno razdvoje od onih koji sve vreme provode u zatvoru¹².

Ipak, prvi meseci primene novih modifikacija kazne zatvora pokazali su i svoje tamno naličje, pošto su dve osuđenice prema kojima je bila izrečena sankcija immediente custody izvršile samoubistvo tokom izvršenja kazne. Tim povodom su novinari prokomentarisali da bi fragmentarni zatvor svakako trebalo da predstavlja povoljnu soluciju naročito za osuđene žene, jer su 2/3 britanskih osuđenica majke, a njihov stalni boravak u zatvoru na izvršenju kazne u 1/3 slučajeva dovodi do rasturanja porodice. Nova vrsta sankcije pogoduje ženama da očuvaju porodične kontakte, a posebno majkama koje mogu periodično da budu sa svojom decom dok onih dana kada su u zatvoru mogu organizovati da decu neko drugi čuva. Međutim, u novinarskim izveštajima koji su usledili posle dva slučaja samoubistava žena osuđenih na ovu sankciju ističe se da nisu bili obezbeđeni uslovi da se program uspešno primeni. Slučajevi samoubistava ukazali su na štetne posledice psihičkog stresa izazvanim ponovnim privikavanjem na zatvorsku sredinu posle perioda boravka na slobodi.¹³

Mera poluzatvora ili poludnevnog zatvaranja (*"semi-détention"*) primenjuje se i u Belgiji, Francuskoj, Španiji, Portugaliji, Italiji. U svim ovim državama, koje dele zajedničko, romansko pravno nasleđe, ova sankcija predstavlja kombinaciju periodičnog zatvaranja i boravka na

---

¹² C. Penfold, G. Hunter, M. Hough, The Intermittent Custody Pilot: a Descriptive Study, The Institute for Criminal Policy Research King's Home Office Online Report, 23/06, dostupno na: "<http://www.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs06/rdsollr2306.pdf>", str. 10, 38-39.

¹³ "<http://www.guardian.co.uk/profile/anushkaasthana>",

"<http://www.guardian.co.uk/profile/martinbright>", "Suicides rise as 'weekend jail' fails women, The Observer, Sunday 1 August 2004., dostupno na:

"<http://www.guardian.co.uk/uk/2004/aug/>".

slobodi osuđenog lica koja se omogućava u skadu sa konceptom delimične suspenzije kazne zatvora (*sursis partiel*).

U Krivičnom zakoniku Španije u čl. 88. st. 1. propisuje se tzv. vikend zatvaranje. Ovu kaznu osuđeni izdržava samo preko vikenda, u neradne dane, što mu omogućava da ne napušta posao koji je do tada obavljao i porodicu. Ovaj član propisuje da sud može, uz saglasnost osuđenog, da mu zameni kaznu zatvora u trajanju do godinu dana, ovom sankcijom ili novčanom kaznom (u kvotama), čak i ako zakonom to nije predviđeno za delo koje je učinio, ukoliko okolnosti vezane za ličnost učinioca i učinjeno delo ukazuju na celishodnost primene takvog načina izvršenja, a naročito ako je učinilac nadoknadio pričinjenu štetu i ne radi se o povratniku. Zamena zatvora ovom sankcijom vrši se po principu: jedna nedelja zatvora = dva vikenda zatvaranja. Uz to učiniocu se može odrediti i zaštitni nadzor sa više različitih obaveza koje je dužan da ispunjava. Izuzetno se i kazna zatvora do dve godine može zameniti vikend zatvaranjem, ako su okolnosti slučaja takve da bi osuđeni izvršenjem kazne zatvora bio doveden u, materijalno i društveno, krajnje nepovoljan položaj.¹⁴

Slično kao u španskom pravu, i u Krivičnom zakoniku Portugalije iz 1982. godine predviđeno je zatvaranje u neradne dane (čl. 44. KZ Portugalije) koje se može izreći u trajanju do tri meseca, a podrazumeva noćni boravak u zatvorskoj ustanovi, dok osuđenik danju nesmetano obavlja svoju profesionalnu delatnost na slobodi¹⁵. Ovom merom može da se zameni novčana kazna ili kratkotrajna kazna zatvora do šest meseci ako sud nađe da je to pogodnije imajući u vidu težinu dela i učinioca¹⁶.

Italijansko krivično zakonodavstvo predvidelo je poludnevno zatvaranje članom 55. Zakona br. 689 od 24. 11. 1981. godine (Zakon o modifikaciji sistema sankcija). Ovom merom se može zameniti kazna zatvora u trajanju do šest meseci. Učinilac ima obavezu da provodi najmanje deset sati dnevno u zatvorskim ustanovama i da učestvuje u tretmanu. Uz ovu meru mogu se okrivljenom izreći različite zabrane kao što su: zabrana nošenja oružja, zabrana upravljanja vozilom ili mu može biti oduzeta putna isprava. Jedan dan izvršenja ove mere odgovara jednom danu kazne lišenja slobode¹⁷. Osim ove mere koja se primenjuje načešće prema licima osuđenim po prvi put na kaznu zatvora, u krivično zakonodavstvo je

---

¹⁴ N. Mrvić-Petrović, Đ. Đorđević, Moć..., str. 60.

¹⁵ L. Daga, La traitement reeducatif du condamné et les mesures alternatives a la détention, in: Prigione in Africa, Ministero di Grazia e Giustizia, UNISDRI, no. 22, Roma, 1985, str. 151.

¹⁶ N. Mrvić-Petrović, Đ. Đorđević, Moć..., str. 60.

¹⁷ N. Mrvić-Petrović, Đ. Đorđević, Alternative kazni zatvora, Pravni život, 1992. god., br. 7-8 str. 1134.

uvedena kao posebna mera poluzatvaranje (*semidetenzione*), koja se sastoji u obavezi osuđenog da dnevno provodi određeni broj sati u zatvoru, ali da u slobodno vreme učestvuje u obrazovnim i drugim aktivnostima koje mu odredi sud¹⁸.

Slično italijanskom zakonodavstvu, i u Francuskoj se kratkotrajne kazne zatvora izvršavaju u režimu polu-slobode (*semy-liberté*). Izvršavaju se u posebnih trinaest centara od kojih su jedanaest potpuno arhitektonski izdvojeni iz zatvorskih ustanova, dok su ostali u suštini otvorena odeljenja zatvora. Izvršenje kazne u režimu polu-slobode karakteriše boravak osuđenih u zatvoru preko noći i slobodni režim preko dana kada osuđeno lice radi ili izvršava druge obaveze van zatvorske ustanove¹⁹. Takav režim izvršenja je omogućen inoviranim Krivičnim zakonikom, koji u čl. 132-25 predviđa da sud može odrediti da određeni osuđeni u režimu polu-slobode izvršava kaznu zatvora od jedne godine ili manju. Zakonski razlozi zbog kojih je moguće odrediti zamenu „običnog“ zatvora polu-slobodom odnose se na sprečavanje nepoželjnih posledica boravka u zatvoru po osuđenog i njegovu porodicu. Tako se izvršenje kazne u režimu polu-slobode može odrediti ako je time potrebno sprečiti prestanak radnog odnosa, stručnog osposobljavanja, izvršenja porodičnih obaveza ili obustavu medinskog tretmana²⁰.

Posebni načini izvršenja kazne zatvora u formi vikend ili poludnevnog zatvaranja primenjuju se i u Belgiji. Zakonskim rešenjima je predviđeno da se svaka osuda na kaznu zatvora od jednog do dva meseca može vikendima izdržavati, dok je poludnevni zatvor namenjen za duže kazne (do šest meseci). Poludnevni zatvor podrazumeva da osuđeni provodi vikende i noći u zatvorskoj ustanovi. Obe ove mere predlaže javni tužilac vodeći računa o potrebi da okrivljeni zadrži radno mesto. Uobičajeno se radi o ranije neosuđivanim licima.

Osim poludnevnog i vikend zatvora osuđenici koji izvršavaju kaznu u otvorenim zatvorskim ustanovama mogu preko dana raditi na slobodi, ali se vraćaju na noćenje u zatvor. Ovakav način izvršenja kazne zatvora uveden je još 1963. godine kod osuda na kratkotrajni zatvor. U međuvremenu su ograničenja ukinuta. Na ovakav tretman sada mogu biti upućeni svi osuđenici koji su smešteni u otvorenoj ustanovi, bez obzira na dužinu kazne zatvora na koju su osuđeni i okolnost moguće ranije osuđivanosti. Zahvaljujući tome po pravilu se ovakav, tzv. radni otpust primenjuje i kod osuda na dužu kaznu zatvora kao priprema za uslovni otpust. U početku kada

---

¹⁸ A. Manna, E. Infante, *The Criminal Justice System in Italy*, HEUNI, Helsinki, 2000, str. 43.

¹⁹ J-Y. McKee, *Criminal Justice Systems in Europe and North America – France*, HEUNI, Helsinki, 2001, str. 49.

²⁰ Ordinance no. 2005-759 od 4 jula 2005. u primeni od 1. jula 2006. godine.

su uvedene ove mere imale su učestalu primenu, ali se danas određuju u malom broju slučajeva, što se dovodi u vezu sa promenama u strukturi zatvorske populacije (jer se retko izriču kazne do 6 meseci zatvora) kao i sa činjenicom da tužilaštva nerado iniciraju izvršenje kazne zatvora na navedene načine i okolnostima da se osuđenim licima na duže kazne vrlo retko odobrava da izvan zatvora obavljaju određene aktivnosti vezano za rad ili doškolovavanje²¹.

Veoma su interesantni primeri iz švajcarskog krivičnog zakonodavstva, koji ukazuju na promene u propisivanju delimičnog i čak dnevnog izvršenja kazne zatvora. Pošto je najpre § 43 Krivičnog zakonika²² dopuštena mogućnost da sud prilikom izvršenja novčane kazne, kazne rada u javnom interesu ili kazne zatvora (u trajanju od jedne do najviše tri godine) dopusti njeno delimično izvršenje, u odredbama §§ 77a, 77b i 79 su detaljnije propisane varijante takvog izvršenja. Ovim odredbama su praktično inovirane odredbe o delimičnom zatvoru (*Halbgefängenschaft*) i poluslobodi (*Halbfreiheit*) koje postoje u švajcarskom zakonodavstvu od 1974 godine²³.

U režimu poluslobode izvršavaju se kratkotrajne kazne zatvora. Izmenama propisa iz 1985. proširena je mogućnost primene na kazne zatvora preko 6 meseci, a deset godina kasnije izmene su omogućile da se odredbe primene i na kazne zatvora do jedne godine. Prema § 77b na ovaj način se može izvršavati kazna zatvora trajanje od šest meseci do godinu dana, ako ne postoji opasnost od bekstva osuđenog ni okolnosti koje bi ukazivale na opasnost da on ponovo izvrši krivično delo. Osuđenom se omogućava da tokom perioda izvršenja kazne zatvora nastavi da radi na slobodi ili da se školuje, dok slobodno vreme i vikende provodi u zatvorskoj ustanovi. Druga, slična mogućnost predviđena je § 79. Odnosi se na kazne do šest meseci zatvora, koje se mogu izvršavati kroz periodično zatvaranje u trajanju do četiri nedelje, dnevno zatvaranje ili u više delova kada osuđeni tokom vikenda boravi u zatvoru. U ovom slučaju izvršenje se preduzima u posebnim odeljenjima.

---

²¹ S. Snacken, Belgia, in: D. van Zyl Smit, F. Dünkel (eds.), *Imprisonment today and tomorrow (International Perspective on Prisoners' Rights and Prison Conditions)*, second ed., Kluwer law International, Hague, 2001, str.64.

²² Schweizerisches Strafgesetzbuch usvojen 21. decembra 1937. godine, u primeni od 01. januara 1942. godine, br. AS 54 1328, sa nizom kasnijih izmena od kojih su poslednje učinjene 2011. godine (objavljene u službenom glasilu AS 2011 487).

²³ A. Baechtold, Switzerland, in: D. van Zyl Smit, F. Dünkel (eds.), op. cit., str. 661, Th. Hansjakob, H. Schmitt, J. Sollberger, *Kommentierte Textausgabe zum revidierten Stragesetzbuch, Competence Center Forensik und Wirtschaftskriminalistik, der Hochschule für Wirtschaft, Luzern, 2004, str. 37.*

Zakonsko rešenje se u praksi pokazalo kao veoma efikasno. Od 1983. godine svaka treća osuda na bezuslovni zatvor od jednog do tri meseca određuje se kao poluzatvor, a od 1987. godine svaka četvrta osuda na zatvor od tri do šest meseci je takođe u ovom režimu²⁴. Navedene varijante predstavljaju vrste delimičnih kazni zatvora, koje su u švajcarsko zakonodavstvo uvedene po ugledu na romanske uzore *sursis partiel*. Osim toga, izmenama Krivičnog zakonika su poboljšana rešenja koja se tiču izvršenja kazne zatvora uz rad na slobodi (tzv. *Arbeitexternal*). Ne radi se o vrsti sankcije, nego o posebnom režimu izvršenja kazne zatvora koji se može odrediti u „međuprostoru“ između zatvora i puštanja na uslovni otpust²⁵. Uvedena je kako bi prevazišle nepovoljne posledice zatvorske izolacije i pospešila konkurentnost rada osuđenih lica na tržištu (a time posredno ostvarili uslovi za njihovo uspešnije upošljavanje i zbrinjavanje po izlasku iz zatvora).

Rad van zatvora može biti primenjen prema punoletnim ili maloletnim učiniocima krivičnih dela. Prema maloletnicima se može odrediti čak i kada su osuđeni na duge kazne zatvora. Prema § 77a Krivičnog zakonika od 1998. godine se može odrediti u trajanju od najkraće sedam dana do šest meseci, pod uslovom da je osuđeni izvršio deo kazne (uobičajeno najmanje polovinu), a ne očekuje se da će pobeći tokom izvršenja kazne ili da će ponoviti krivično delo. Osuđenom se omogućava da tokom preostalog dela kazne zatvora radi van zatvorske ustanove, dok preko noći i u slobodno vreme boravi u zatvoru. Zakonom se propisuje da se na ovaj način može organizovati izvršenje kazne u otvorenim zatvorskim ustanovama ili u otvorenim odeljenjima ustanova zatvorenog tipa, pri čemu se pod radom na slobodi podrazumeva i rad u domaćinstvu, kao i čuvanje dece. Neobično je to što zakon predviđa da osuđeni snosi deo troškova izvršenja ovakve kazne (iako se pojedina osuđena lica koja ispunjavaju posebne zakonske uslove, tih troškova mogu osloboditi). Ocenjuje se da ovaj način izvršenja kazne ima pozitivan učinak na osuđena lica, koja su motivisana da se uključe u proces rada i da promene svoje ponašanje²⁶.

Da bi mere koje uključuju rad (i stanovanje) van zavoda bile što delotvornije, nadležni službenik koji prati izvršenje predočava mogućnost ovakvog izvršenja osuđenom već u momentu kada ga poziva na izvršenje kazne zatvora. Ako se osuđeni sa ovom ponudom saglasi, može mu se omogućiti da posle proteka polovine kazne preostali deo izvršava na taj način da radi van zatvorske ustanove. Uobičajeno se poslednjih nekoliko meseci upućuje na boravak i rad van zatvorske ustanove. Tokom tog perioda osuđeni je dužan da se pridržava obaveza koje su predviđene programom

²⁵ Th. Hansjakob, H. Schmitt, J. Sollberger, op. cit., str. 82.

²⁶ Th. Hansjakob, H. Schmitt, J. Sollberger, op. cit., str. 83.

postupanja, koji je nadležni službenik (uz saglasnost i učešće okrivljenog) izradio prema njegovim potrebama i mogućnostima.

U krivičnom zakonodavstvu Nemačke zatvaranje krajem nedelje primenjuje se prema maloletnicima, a pod posebnim uslovima i prema mlađem punoletnom licu, u jednoj od tri forme kazni maloletničkog zatvora²⁷. Tako se zatvaranje u slobodno vreme (*Freizeitarrrest*) i zatvaranje kraćeg trajanja (*Kurzarrest*) mogu odrediti za krivična dela učinjena propuštanjem ili umišljajno preduzeta, ako bi kod maloletnika postojao niži stepen krivice, dok su za maloletnike koji umišljajno učine teža krivična dela namenjene kazne dužeg trajanja (*Dauerarrest*) - od jedne do četiri nedelje. Zatvaranje u slobodno vreme može da se odnosi na jedan ili dva vikenda od 8. sati uveče nedeljom do ponedeljka ujutru u 7. sati (§ 16 st. 2), dok kratkotrajno zatvaranje može da traje do 48 sati (§ 16 st. 3 t. 2). Izvršenje kazne zatvora vikendom ili kraćeg trajanja ima za cilj da obezbedi nesmetano izvršavanje radnih ili školskih obaveza kažnjenog maloletnika. Kratkotrajni zatvor je varijanta kojom se može zameniti vikend zatvaranje i to tako da traje bez prekida dva dana, ali u ukupnom trajanju kazna ne sme da pređe četiri dana (znači dva puta po dva dana). U svim ovim slučajevima ciljevi su da se izbegnu uzgredne nepovoljne posledice duževremenog boravka u zatvoru, kao i da se maloletniku omogući nesmetano izvršavanje radnih ili školskih obaveza tokom preostalog slobodnog vremena²⁸.

Boravak u „kućama na pola puta“ tokom uslovnog otpusta

Kuće na pola puta (*halfway houses*) su ustanove koje obezbeđuju boravak osuđenim licima puštenim na uslovni otpust ili otpuštenih posle izdržane kazne zatvora. Boravak u ovim ustanovama organizuje se sa ciljem da se osuđenim licima pomogne obezbeđenjem smeštaja, dok se prilagode životu na slobodi. Mogu biti u vlasništvu države, privatne ili finansirane od nevladinih organizacija (uobičajeno verskih udruženja ili crkava). Za razliku od onih ustanova u kojima se organizuje zbrinjavanje bivših osuđenih lica, ovde nas u prvom redu interesuju kuće na pola puta namenjene smeštaju, pomoći i kontroli ponašanja osuđenih koji se će ubrzo biti pušteni na uslovni otpust ili se na njemu već nalaze. U ovim slučajevima boravak osuđenih lica u kućama na pola puta imaju pravu funkciju „tranzicionih hostela“, u kojima se odvikavaju od zatvorskeg života i privikavaju na slobodu. Taj boravak se može organizovati u zatvorskim ustanovama otvorenog tipa ili u izdvojenim stambenim objektima.

---

²⁷ Jugendstrafrecht (JGGÄndG) od 30. 8. 1990. (BGBI. I S. 1853).

²⁸ W. Hiny, Deutschland, in: F. Dünkel, A. van Kalmthout, H. Schüler-Springorum (Hrsg.), Entwicklungstendenzen und Reformstrategien im Jugendstrafrecht im europäischen Vergleich, bd. II, Mönchengladbach, Forum-Verl., Godesburg, 1997, str. 24.

Posebne varijante izvršenja zatvorskog tretmana uz kombinovanje perioda zatvaranja i pojačanog nadzora na slobodi primenjene su najpre u Sjedinjenim Američkim Državama, a postoje i u drugim anglo-američkim državama, kao i u skandinavskim zemljama i u zapadnoj Evropi. U naročitim smeštajnim objektima koji se nazivaju «kuće na pola puta» osuđenici žive odvojeno od ostale populacije, uz obavezu da učestvuju u odgovarajućem tretmanu (obično odvikavanje od bolesti zavisnosti), ali nastavljaju da tokom dana pohađaju školu, obavljaju svoj posao ili im se pomaže da se zaposle)²⁹. U «kućama na pola puta» borave učinioci krivičnog dela tokom uslovnog otpusta ili pošto su pušteni iz pritvora, kako bi se privikli na život na slobodi. Originalno su ovakve institucije nastale u Engleskoj i Irskoj ranih 1800. godina, a kasnije je ova ideja prihvaćena i u Sjedinjenim Američkim Državama, ali nije doživela veliku popularnost. Na primer, kuće za odbegle maloletnike ustanovljene su u Nju Jorku (New York) 1825. godine, a u Bostonu naredne godine. U početku su imale za cilj da »getoiziraju« osuđena lica puštena na slobodu i spreče »proširenje virusa kriminalnog ponašanja« na ostale članove zajednice. Kasnije se u njihovo organizovanje uključuju karitativne organizacije, najčešće verske grupe koje brinu za bivše osuđenike. Takva prihvatilišta bila su otvorena krajem XIX veka najpre u Filadelfiji (Philadelphia), a zatim i u drugim gradovima širom Amerike³⁰.

Savremene «kuće na pola puta» naročito su postale popularne pedesetih i šezdesetih godina prošlog veka, kako u javnom, tako i u privatnom sektoru. Specifičnost ovakvih američkih programa jeste da su mnoge države poverile privatnim organizacijama da pružaju ovakve usluge. Država snosi troškove smeštaja u ovim ustanovama, iako su ponekad sami štićenici dužni da participiraju u troškovima smeštaja ili ishrane.

Podaci o uspešnosti primene ovakvih programa su protivrečni. Prema jednim, oni redukuju recidivizam i u isto vreme služe kao jeftinija alternativa zatvoru, dok druge studije ukazuju na negativne posledice primene ovih mera po samu zajednicu, zbog čega građani često odbijaju da se u njihovom susedstvu otvaraju ovakve kuće³¹. Slično »kućama na pola puta« postoje centri za tzv. radni otpust u kome borave osuđeni tokom uslovnog otpusta dok rade, školuju se ili se obučavaju za neko zanimanje. Za vreme rada, osuđena lica imaju iste uslove kao i drugi radnici. Iz svoje zarade oni nadoknađuju troškove smeštaja. Tipovi korekcionih ustanova, pogodnosti i lokacija su najvažniji faktori za uspešnost ovakvih programa

---

²⁹ N. Mrvić-Petrović, Đ. Đorđević, Moć..., str. 58-59.

³⁰ T. Ellsworth, The Emergence of Community Corrections, str. 9, in: Th.. Ellsworth, (ed.), *Contemporary Community Corrections*, sec. ed., Waveland Press Inc., Prospect Heights, Illinois, 1996, str. 9.

³¹ T. Ellsworth, op. cit., str. 9.

radnog otpuštanja. U tom smislu pokazale su se uspešnijim ustanove u urbanim, nego u ruralnim sredinama, gde su uslovi rada teži, a mogućnosti inkorporisanja u zajednicu manje. Za razliku od »kuća na pola puta«, centri za radni otpust se organizuju i finansiraju iz javnog budžeta, a operacionalizaciju sprovodi savezna ili država-članica³².

Slično primeru iz Sjedinjenih Američkih Država, u Kanadi su «kuće na pola puta» specijalni rehabilitacioni centri u kojima borave osuđenici pre konačnog puštanja na slobodu ili lečeni psihijatrijski bolesnici. Za osuđena lica, smeštaj u rehabilitacionom centru je jedan korak do slobode po osnovu uslovnog otpusta. Takođe, moguće je da obavezan smeštaj u «kući na pola puta» bude dodatni uslov uz probaciju. Postoje različite vrste smeštaja: od izdvojenih apartmana i objekata koji se koriste za smeštaj malog broja osuđenih sa slobodnijim režimom dolaska i odlaska, do tzv. struktuiranih objekata u kojima je strožiji režim, uz strogu kontrolu dolaska i odlaska, nadzor i stalno prisustvo probacionog službenika koji kontroliše i pomaže učesnike programa. Postoje i specijalne «kuće na pola puta» namenjene psihijatrijskim bolesnicima. U Kanadi deluje oko 175 ovakvih ustanova, u kojima se primenjuje 24 časovni nadzor, obezbeđuje savetovanje, pomoć psihijataru ili psihologa. U ustanovu se smeštaju osuđena lica samo ako dobrovoljno prihvate učešće u programu. Zbog toga u slučaju kršenja obaveza mogu dospeti ponovo u zatvor. Naročite primedbe koje se mogu uputiti «kućama na pola puta» upravo se i tiču pratećih deprivacija koje su posledica ograničene slobode (na primer, poštovanje policijskog časa, zabrana proizvoljnog izlaska ili dovođenja poseta i slično). Osuđeni pri tome mora u svemu ispuniti uslove koji su mu postavljeni i poštovati pravila života u ustanovi. Kršenje ovih uslova znači neuspešnost primene režima. Iako je prema izveštaju Nacionalne probacione službe Kanade velika uspešnost u primeni ove varijante tretmana (između 60 do 80% osuđenih lica bez kršenja obaveza prođe kroz ovakvu ustanovu), ipak se konstatuje da postoje teškoće jer se većina prekršaja odnosi na izostanak iz škole ili nepoštovanje policijskog časa, a ne na izvršenje novog krivičnog dela zbog čega bi jedino bilo opravdano vratiti ova lica u zatvor. Iako je ovo tipična mera koja se primenjuje u zajednici, uočava se i nespornost građana da prihvate u svom susedstvu osuđena lica. Pa ipak, efikasnost je velika, jer samo 5.6% onih koji su prošli kroz «kuće na pola puta» učini novo krivično delo, a svega njih 0.8% krivično delo sa elementom nasilja. I ekonomske uštede su velike: izvršenje mere godišnje košta 30 000 dolara po jednom licu, što je značajno manje u odnosu na 60 000 dolara izdatka za osuđenog

---

³² T. Ellsworth, op. cit., str. 10.

muškarca smeštenog u saveznoj zatvorskoj ustanovi ili čak 114000 dolara za žene³³.

U Engleskoj se „kuće na pola puta“ i različiti oblici vikend zatvaranja koriste od sedamdesetih godina. Smeštaj se obezbeđuje učiniocima na probaciji ili uslovnom otpustu koji su osuđeni zbog imovinskih krivičnih dela ili prouzrokovanja telesnih povreda.

Slično „kućama na pola puta“ u Francuskoj se tokom uslovnog otpusta primenjuje tzv. kontrolisana sloboda na osnovu 1994. godine izmenjenog Krivičnog zakonika. Osuđenom koji je pušten na slobodu posle delimično izdržane kazne zatvora mogu se odrediti sledeće obaveze: da stanuje u naročitom hostelu, da bez dozvole probacionog službenika ne napušta taj prostor, da ne posećuje određena mesta, da se obavezno javlja nadležnom službeniku, da isplati naknadu štete, novčanu kaznu ili da redovno posećuje dnevne terapijske centre³⁴. Obaveze određuje naročiti, probacioni sudija, koji je nadležan za izvršenje alternativnih krivičnih sankcija, a konkretne aktivnosti preduzimaju probacioni službenici. U okviru poslova probacionih službenika, praćenje ponašanja osuđenih na uslovnom otpustu čini svega 3,8%, ali je zato nadzor osuđenih na režimu polu-slobode značajnije zastupljen i iznosi 20%³⁵.

Švajcarskim Krivičnim zakonikom u § 77a st. 3 predviđen je još slobodniji režim izvršenja kazne zatvora – tzv. *Wohn- und Arbeitsexternat*. Ovo rešenje nalikuje „kućama na pola puta“, jer se primenjuje tokom uslovnog otpusta. To znači da je osuđeni na slobodi i izvršava određene obaveze pod nadzorom tokom preostalog dela kazne zatvora (uobičajeno je to trećina od ukupne kazne). Nadzor može trajati do pet godina, a krajnji rok se utvrđuje prema mišljenju službenika koji prati izvršenje mere. Tokom ovog perioda kretanje osuđenog može biti ograničeno obavezama da noću boravi u stanu (kućni zatvor), što se može nadzirati i uz pomoć elektronskih uređaja. U svakom slučaju, osuđenom se omogućava da stanuje i radi izvan zatvorske ustanove. Nadzor se reguliše kantonalnim zakonodavstvom, pa mogu da ga vrše državni činovnici, socijalni radnici ili naročiti službenici zaduženi za praćenje uslovnog kažnjavanja. U još većoj meri ovaj institut

---

³³ John Howard Society of Alberta, 2001, dostupno na: <http://johnhoward.ab.ca/PUB/halfway.htm>.

³⁴ J-Y. McKee, op. cit., str. 51.

³⁵ X. de Larminat, „Sentence-Serving within the Community : Caught between Criminological Diagnosis and Flow Management“, *Penal Issues*, CESDIP, 2011, br. 5, str. 2.

treba da posluži socijalnoj integraciji osuđenog lica i tvz. postpenalnom prihvatu³⁶.

Osuđena lica, međutim, nije moguće motivisati da u većoj meri podnose zahteve za uslovni otpust. Zapaža se pojava da se oni sve češće odlučuju da izdrže celokupnu kaznu, nego da se javljaju za uslovni otpust. Radne i druge obaveze koje se nameću tokom uslovnog otpusta u tolikoj meri su u kontradikciji sa njihovim navikama i ranijim stilom života da neka osuđena lica traže da se vrate u zatvor, umesto da budu u „kućama na pola puta“. Tako je 3. januara 2012. godine u engleskom listu *The Telegraph News* preneti vest iz Italije da osuđenici, smešteni u ondašnjem prihvatilištu katoličkih Kapucina beže iz tog centra ili traže da budu vraćeni u zatvor, jer ne mogu da izdrže strogi režim koji im kaluđeri nameću, koji bi, kako se sugerira propratnom fotografijom, jedino mogli izdržati pokojni monasi sahranjeni u kapucinskim podzemnim katakombama³⁷. Iz Grčke stiže vest da u okviru njihovog zatvorskog sistema deluju tri „kuće na pola puta“, koje predstavljaju poljoprivredna gazdinstva u vidu otvorenih zatvorskih ustanova. U njima se smeštaju osuđeni koji treba da budu pušteni na uslovni otpust, jer je jedini rad osuđenih van zatvorske ustanove upravo omogućen još od 1925. godine na poljoprivrednim gazdinstvima (što je revitalizovano od 1990. godine). Da bi se osuđena lica stimulisala da prihvate radne aktivnosti u zatvorskoj ustanovi, na osnovu čl. 46 Zakona o izvršenju krivičnih sankcija omogućeno je da jedan dan radnog angažovanja zameni sa 2 dana, 1 i 3/4 ili 1 i 1/2 dan boravka u zatvoru, te da se za taj period osuđenom licu skрати preostala kazna. Paritet je uspostavljen u zavisnosti od vrste i težine posla koji osuđeno lice treba da obavi. Odaziv na radno angažovanje je međutim mali, jer su u međuvremenu usledili češći uslovni otpusti, a pored toga se konstatuje da većina osuđenih nije zainteresovana za teži rad, nego bi kovali ili radili na poljoprivrednom gazdinstvu³⁸.

U okviru drugih država germanske varijante kontinentalnog pravnog sistema Švajcarska predstavlja usamljeni primer zakonodavstva u kome se organizuju neke vrste „kuća na pola puta“. Naime u Nemačkoj i Austriji ne postoje specijalne ustanove namenjene smeštaju lica na uslovnom otpustu, nego se zbrinjavanje uslovno puštenih ili bivših osuđenika organizuje u sklopu aktivnosti koje preduzimaju socijalne službe. Ogranci socijalne službe koja deluje na nivou lokalne zajednice zaduženi su da licu na

---

³⁶ Strafen und Massnahmen in der Schweiz: Vollzug für erwachsene und Jugendliche, februar 2010, str. 11, Eidgenössisches Justiz- und Polizeidepartment EJDP Bundesamt für Justiz BJ, dostupno na "<http://www.ejpd.admin.ch>", pretraženo 12. 2. 2012. god.

³⁷ The telegraph News 22. febr. 2012, "<http://www.telegraph.co.uk>".

³⁸ Effi Lambropoulou, Correctional Policy in greece, "http://www.foundationinternationalepenitentiaire.org/...20_Stavern_Report%20Greece.pdf", Str. 397,399.

uslovnom otpustu, kao i svakom drugom licu u stanju socijalne potrebe, pomognu da pronade smeštaj (u socijalnim stanovima ili prihvatilištima), da ga upute oko ostvarivanja njegovih prava i pomognu mu u traženju posla. U Austriji se naročito naglašava značaj ohrabriranja uslovno puštenog osuđenog da istraje na prestanku konzumiranja alkohola ili psihoaktivnih supstanci. I u Austriji, kao i u Nemačkoj socijalna služba zadužena za rad sa bivšim osuđenim licima još uvek je više usmerena na pomoć i podršku osuđenom licu, nego na kontrolu njegovog ponašanja (što je većinom odlika anglo-američkih probacionih službi). Zato nadležni službenici u Austriji imaju status „probacionih pomoćnika“ (*Bewährungshelfer*) a ne pravih probacionih službenika³⁹. Kako postojeće socijalne službe (naročito austrijska služba *Neustart*) vrlo uspešno zbrinjavaju osuđena i uslovno puštena lica u raspoloživim socijalnim stanovima, ne postoji potreba za organizovanjem nekih izdvojenih „kuća na pola puta“, niti za osnivanjem posebne probacione službe koja bi se isključivo bavila davanjem pomoći, podrške i vršenjem nadzora nad ponašanjem osuđenih lica.

Zaključak

Analizirani primeri iz anglo-američkog i evropsko-kontinentalnog sistema ukazuju da se vikend, poludnevno i frangmentarno zatvaranje sve češće primenjuju radi redukcije kratkotrajnih kazni lišenja slobode. Na njihovu popularnost utiče to što se u periodima dok osuđeni boravi van zatvora može elektronskim nadzorom ili posetama probacionih službenika kontrolisati da li osuđeni ispunjava naložene mu obaveze (radi, pohađa školsku nastavu, kurseve na kojima se obučava za neko zanimanje ili zdravstvene ustanove u kojima se odvikava od bolesti zavisnosti). Istovremeno se smanjuje prenaseljenost zatvora i troškovi izvršenja zatvorskih kazni. Za samog osuđenog ovakav način izvršenja kazne zatvora može da predstavlja pogodnost, jer ne prekida radni odnos niti kontakte sa porodicom. U savremeno doba ekonomske krize modifikacije načina izvršenja kazne zatvora imaju prvenstveni cilj postizanja ekonomskih ušteda. Na taj način se smanjuju troškovi smeštaja osuđenog lica, angažovanog zatvorskog osoblja, izdataka za hranu i zdravstvenu zaštitu osuđenih lica i slično. Švajcarski primer pokazuje da se čak nastoje troškove boravka u zatvoru prevaliti na osuđenog koji traži pogodnost poludnevnog zatvaranja. Posredne koristi takođe nisu zanemarljive: smanjenjem zatvorske populacije umanjuju se rizici od pojave kriminalne infekcije i situacija kršenja ljudskih prava osuđenih lica.

---

³⁹ Karin Bruckmüller (with assistance Karin Fostner), Recaling conditionally released prisoners in Austria, *European Journal of Probation*, 1012, vol. 4, no 1, Str. 13., pp. 6-18, cit., str. 14.

Poludnevno zatvaranje ima svoj drugi vid u organizovanju rada na slobodi osuđenih koji se nalaze u otvorenim zatvorskim ustanovama dok čekaju uslovni otpust. Rad u ovakvim uslovima je ekonomski isplativiji za zatvorski sistem nego rad osuđenika koji se organizuje u okviru samog sistema. Sekundarno je moguće ostvariti tretmanske ciljeve, stručnom obukom osuđenih i stvaranjem kod njih radnih navika kako bi se bolje prilagodili uslovima kasnijeg života na slobodi. Slično tome i smeštaj uslovno puštenih osuđenih u „kućama na pola puta“ ostvaruje ambivalentnu funkciju: da se, s jedne strane, lakše nadgleda njihovo ponašanje na slobodi i kontroliše u kojoj meri ispunjavaju nametnute im obaveze i poštuju program tretmana na slobodi, a da im se, sa druge strane, obezbeđenjem smeštaja pomogne u prvim periodima prilagođavanja životu na slobodi. Uočljiva je opšta tendencija da se povećava domen tzv. kontrolisane slobode osuđenog lica tokom boravka u mestu stanovanja dok se smanjuje efektivni period izvršenja kazne zatvora u samoj zatvorskoj ustanovi. Istovremeno, ekonomski troškovi koje država u vezi izvršenja kazne zatvora se smanjuju ili disclociraju na rad probacione službe koja treba da nadzire ponašanje osuđenih tokom poluslobode, odnosno puštenih na uslovni otpust.

U postojećem zakonodavstvu Republike Srbije već su prihvaćena rešenja koja omogućavaju licima osuđenim na kaznu do šest meseci zatvora da u režimu poluslobode izvršavaju tu kaznu. Takođe, skorašnjim izmenama krivičnog zakonodavstva omogućeno je da se kazna zatvora u trajanju do godinu dana izvršava u kućnim uslovima. Međutim, u cilju daljeg smanjenja pretežnog dela zatvorske populacije koju kod nas čine osuđeni na kazne zatvora do dve godine, bilo bi potrebno ova rešenja još više razraditi i uvesti neke nove varijante. Izmenama Zakona o izvršenju krivičnih sankcija trebalo bi predvideti obavezu da se pre pušanja iz zatvorske ustanove otpočne sa programima prihvata i socijalne integracije osuđenih lica, kako bi se omogućilo početno zbrinjavanje onih bivših osuđenih i uslovno puštenih lica kod kojih postoje dobre prognoze u pogledu docnijeg uspešnog uključivanja u društveni život. To bi bili početni koraci koje bi naše zakonodavstvo i praksu u još većoj meri prilagodili inostranim dobrim primerima i omogućili još uspešnije ispunjenje standarda koji se postavljaju pred Republiku Srbiju kao članicu Saveta Evrope i zemlju-kandidata za pristupanje Evropskoj uniji.

Prof. dr Nataša Mrvić-Petrović

Full time professor, Univerzitet Union Belgrade, Faculty of Law

SOLUTIONS OF PRISON TREATMENT AS AN ALTERNATIVE CRIMINAL SANCTION AND MEASURE

This paper analyzes the comparative solutions in Common law and the European legal system concerning the execution sentence on weekends, in the regime of semi-custody or weekend custody. These solutions are regulated by the prison treatment as new, so called split sentences, special modes of execution of short term prison sentence or are used in the conditional release for additional control behavior of released prisoners and implementation of treatment. The advantage of these measures is that they are a convenience for the convicted persons retain a job or be allowed to continue their education. The disadvantages are related to difficulties in organizing the execution and low motivation of prisoners to engage in work activities that are organized for them during conditional release. However, solutions of the prison treatment can be inspiring for the Republic of Serbia, which has a large prison population convicted on short time prison sentences.

Key words: *weekend custody, semicustody, alternative criminal sanctions, community based sanctions, half-way houses.*